

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА КОРУПЦИЯТА

– ПЪТЕВОДИТЕЛ ЗА ГРАЖДАНИ

Корупцията представлява умишленото ненадлежно изпълнение или неизпълнение на задълженията по служба на едно лице, насочено пряко или косвено към извличане на облага. Корупцията не е самостоятелно престъпление, т.е. никой не може да бъде осъден за корупция. Възможно е корупционното поведение да осъществява различни видове престъпления според Наказателния кодекс (НК) на Република България, например подкуп, търговия с влияние, общо престъпление по служба или друго. Възможно е също корупционното поведение да не е престъпление, а административно нарушение или да е основание за реализация на дисциплинарната отговорност на виновното лице. Възможно е корупционното престъпление да е и непозволено увреждане, по смисъла на Закона за задълженията и договорите. В този случай няма пречка наред с наказателната отговорност деецът да понесе и гражданска отговорност за вредите от престъплението. Възможно е престъплението да е едновременно с това и дисциплинарно нарушение. В този случай няма пречка наред с наказателната отговорност за престъплението, престъпният деец да понесе и дисциплинарна отговорност. Не е възможно, обаче, на едно и също лице за едно и също деяние да се наложи едновременно наказание по НК и административно наказание по Закона за административните нарушения и наказания. Това е допустимо само в случай, че с някои елементи на деянието си деецът е осъществил престъпление, а с други – административно нарушение. Възможно е за едно и също деяние да се ангажира наказателната отговорност на едно физическо лице и административно наказателната отговорност на юридическото лице, в случай, че се е облагодетелствало или би се облагодетелствало от престъплението или в случай, че деянието е елемент от стопанската дейност на юридическото лице.

КОИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ СА КОРУПЦИОННИ

За да бъде дадено деяние престъпно, е необходимо, от една страна, да съответства на общото понятие за престъпление, т.е. да е общественонеопасно деяние (действие или бездействие), което е извършено виновно и е обявено от закона за наказуемо, а от друга – да осъществява всички признаци на определен вид престъпление сред уредените в НК.

По сега действащия НК, най-често срещаните корупционни престъпления в публичния сектор са следните:

- умишлена безстопанственост (чл. 219, ал. 3);
- сключване на неизгодна сделка (чл. 220);
- стопански подкуп (чл. 224);
- общо престъпление по служба (чл. 282);
- отказ или забавяне да се издаде специално разрешение (чл. 282а);
- злоупотреба със служебно положение (чл. 283);

- допустителство към престъпление по служба (чл. 285);
- осуетяване на наказателното преследване (чл. 288);
- пасивен подкуп в публичния сектор (чл. 301 – 303);
- активен подкуп в публичния сектор (чл. 304);
- търговия с влияние (чл. 304б); • посредничество към подкуп (чл. 305а);
- провокация към подкуп (чл. 307).

ОТДЕЛНИ ВИДОВЕ КОРУПЦИОННИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

В Наказателния кодекс са уредени сравнително голям брой престъпления, които могат да се определят като корупционни. За целите на настоящата публикация по-долу ще бъде направен преглед на най-често срещаните корупционни престъпления в публичния сектор. Важно е гражданите да имат предвид, че не е необходимо те да са в състояние да определят дали дадено поведение представлява престъпление или не, още по-малко да преценят конкретния вид на престъплението, когато сигнализират компетентните органи. В този смисъл описаните по-долу елементи на най-често срещаните корупционни престъпления в публичния сектор имат за цел единствено да информират гражданите, без да ги ангажират с преценка за наличието на елементи на конкретно престъпление.

Безстопанственост

Безстопанствеността е престъпление против стопанството. То се извършва от длъжностно лице, което не полага достатъчно грижи за ръководенето, управлението, стопанисването или запазването на повереното му имущество или за възложената му работа или от длъжностно лице, което въпреки задълженията си не упражнява достатъчен контрол върху работата на лица, на които е възложено управлението, разпореждането или отчитането на обществено имущество. Престъплението може да се осъществи както чрез бездействие (неизвършване на правно дължимо поведение), така и чрез действие (извършване на определено, но недостатъчно от гледна точка на правно защитаващия интерес поведение).

За да е налице това престъпление е необходимо в резултат на поведението на дееца да е настъпила значителна повреда на имуществото, унищожение на имуществото, разпиляване на имуществото или други значителни щети на предприятието или на стопанството. Вредите при това престъпление са имуществени.

Престъплението може да бъде извършено непредпазливо или умишлено, като във втория случай предвиденото наказание е по-тежко. По-тежко е наказанието и ако причинените вреди са в особено големи размери.

Общо престъпление по служба

Общото престъпление по служба е престъпление против дейността на държавните органи, обществените организации и лицата, изпълняващи публични функции. Престъплението по служба може да се осъществи единствено в публичната сфера. То се изразява в нарушаване или неизпълнение на служебните задължения, превишаване на властта или правата от страна на длъжностно лице, в резултат на което могат да настъпят немаловажни вредни последици. Вредните последици могат да бъдат от имуществен или неимуществен характер. Те могат да се изразят не само в посегателство върху имуществени права и интереси, но и в създаването на смущения в правилното функциониране на държавните органи и в разколебаване на техния авторитет. За осъществяването на престъплението не е необходимо вредните последици да са настъпили. Достатъчно е само да е създадена реална възможност за тяхното настъпване в бъдеще. Когато от деянието действително са настъпили значителни вредни последици, предвиденото наказание е по-тежко.

За да е налице престъпление по служба, е необходимо определено субективно отношение на дееца към деянието му, а именно, то да е извършено с пряк умисъл (т.е. длъжностното лице съзнава, че нарушава или не изпълнява определени свои задължения или че превишава властта или правата си, като същевременно предвижда, че от деянието могат да настъпят немаловажни вредни последици) и със специална цел (длъжностното лице цели да набави за себе си или за друго облага или да причини другиму вреда).

Злоупотреба със служебно положение

Злоупотребата със служебно положение също е престъпление против дейността на държавните органи, обществените организации и лицата, изпълняващи публични функции. За разлика от общото престъпление по служба, при което длъжностното лице нарушава или не изпълнява служебните си задължения или превишава властта или правата си, при злоупотребата със служебно положение длъжностното лице не нарушава служебните си задължения, а само използва служебното си положение, за да набави за себе си или за друго противозаконна облага. Не се изисква от деянието да са настъпили вредни последици. Престъплението може да бъде само умишлено. Изисква се лицето да цели да набави за себе си или за друго противозаконна облага, без да е необходимо такава да е настъпила.

Подкуп в публичния сектор

Подкупът е типичното корупционно престъпление. В закона са уредени два вида подкуп: подкуп в публичния сектор и подкуп в частния сектор. Настоящата публикация разглежда само пасивния и активния подкуп в публичния сектор, както и търговията с влияние.

Пасивен подкуп

Пасивният подкуп представлява поискване или приемане на наследващ се дар или облага или приемане на предложение или обещание за дар или облага от длъжностно лице, за да извърши или да пропусне нещо по служба или загдето е извършило или не е извършило такова действие по служба.

Извършител на престъплението пасивен подкуп в публичния сектор може да бъде само длъжностно лице, което е в състояние лично да извърши действие по служба, произтичащо от неговите права и задължения. Възможно е длъжностното лице да е включено в състава на колективен орган, решаващ въпросите, за които се дава подкупът или длъжностното лице по силата на служебното си положение да може да възложи извършването на служебното действие или бездействие на друго подчинено нему лице. Не може да бъде извършител на престъплението подкуп длъжностно лице, което приема дар или друга имотна облага за действие или бездействие, което не се включва в неговите служебни права и задължения.

Дарът или облагата при подкупа могат да имат както имуществен, така и неимуществен характер. За да е налице престъпление е необходимо да има причинноследствена връзка между предлаганата или получена облага и поведението на длъжностното лице по служба, т.е. облагата следва да се предлага или да се дава с цел то да извърши или да не извърши действие по служба или загдето е извършило или не е извършило определено действие по служба. Важна е именно целта, с която длъжностното лице е приело дара или облагата, като не е необходимо то действително да е извърши действието или бездействието, за което е дадена или поискана облагата.

Пасивен подкуп е налице, когато дарът или облагата се искат или се приемат, за да извърши длъжностното лице законосъобразни действията или бездействия по служба или загдето е извършило такива. В случай, че действието по служба представлява освен това нарушение или престъпление, деецът ще носи по-тежка наказателна отговорност.

Подкупът е умишлено престъпление, т.е. длъжностното лице не само съзнава, че приема или получава дар или друга имотна облага, която не му се следва, но и че прави това именно за да извърши или да не извърши или загдето вече е извършило или не е извършило действие или бездействие по служба.

Пасивният подкуп е по-тежко наказуем в случай, че е извършен от лице, което заема отговорно служебно положение, включително съдия, съдебен заседател, прокурор или следовател, полицейски орган, разследващ полицаи; чрез изнудване посредством злоупотреба със служебното положение; повторно; в големи размери или в особено големи размери.

Активен подкуп

При активния подкуп, за разлика от пасивния, не е необходимо извършителят да има качеството „длъжностно лице“. Престъплението може да се изрази в няколко форми: предлагане на дар или облага; обещаване на дар или облага или даване на дар или облага на длъжностно лице, работещо в публичния сектор. И тук е необходимо да е 10 налице причинно-следствена връзка между обещаваната, предлагана или дадена облага и поведението на длъжностното лице по служба, т.е. облагата да се обещава, предлага или дава с цел длъжностното лице да извърши или да не извърши действие по служба или загдето е извършило или не е извършило такова действие. Не е необходимо то действително да е извършило действието или бездействието, за което са му обещани, предложени или дадени дарът или облагата. Подобно на пасивния подкуп, и това престъпление може да се извърши само умишлено.

Отново, както и при пасивния подкуп, за да бъде осъществено престъплението, не е необходимо целеното поведение на длъжностното лице да съставлява нарушение. Ако с дара или облагата се цели длъжностното лице да бъде мотивирано или възнаградено за извършено нарушение, отговорността на дееца ще е по-тежка. Престъплението е по-тежко наказуемо и в случай, че подкупът е предложен, обещан или даден на длъжностно лице, което заема отговорно служебно положение, включително на съдия, съдебен заседател, прокурор или следовател, полицейски орган или разследващ полицаи.

Търговия с влияние

Търговията с влияние е престъпление, при което деецът иска или приема дар или каквато и да е облага, която не му се следва, или приема предложение или обещание за дар или облага, за да упражни влияние при вземане на решение от длъжностно лице във връзка със службата му. Тук извършител може да е всяко наказателно отговорно лице, без да е необходимо то да притежава длъжностно качество. Не е необходимо деецът реално да извърши действия по реализиране на влиянието, но е необходимо той да разполага с обективната възможност да упражни влияние.

За търговия с влияние отговаря и този, който предложи, обещае или даде дар или каквато и да е наследваща се облага на лице, което твърди, че може да упражни влияние.

И двете посегателства са уредени като умишлени.

КАК ДА СЕЗИРАТЕ ИНСТИТУЦИИТЕ

Всеки може да подаде сигнал за корупционно престъпление. Нещо повече – всеки, който узнае за извършено престъпление, трябва да съобщи за него. Особеността на най-често срещаните корупционни престъпления е в това, че деянието е в изгода на всяка от страните по корупционната сделка. Ето защо на участниците в корупционната практика трудно може да се разчита да изнесат сведение за нея или да сигнализират институциите. Поради това значението на сведенията и сигналите от трети лица, узнали за правонарушението или свидетели на корупционното деяние, е огромно.

Следва да се отбележи, че е добре да сигнализирате компетентните органи не само, когато разполагате със сигурни доказателства за корупция, но и тогава, когато Ви стане

известно, че предстои да се сключи корупционна сделка, за да могат да влязат в действие механизмите за събиране на доказателства за деянието (например – поставяне на специални разузнавателни средства) и дори само да имате съмнение за извършено или предстоящо правонарушение с корупционен произход.

Независимо от това в какво качество сте узнали за извършено или предстоящо правонарушение, Вие не сте длъжен да представяте доказателства, но ако разполагате с такива, е полезно да ги представите. Достатъчно е да сигнализирате институциите – тяхно задължение е да извършат проверка, да преценят дали са достатъчно данни за извършено правонарушение и да съберат доказателства за нарушението и за личността на неговия извършител.

Къде и как да подадете сигнал

В случай, че имате информация или съмнение за извършено или предстоящо престъпление, можете да сигнализирате прокурора, полицията или и двете институции (като укажете в сигнала си коя друга институция сте сезирали и/или приложите копие от сигнала Ви, подаден до друга институция).

Прокурора можете да сезирате със сигнал, подаден по пощата, по електронна поща или лично, като се явите пред дежурния прокурор в най-близката прокуратура. Принципно, компетентна да образува наказателно производство е районната или окръжната прокуратура по местоизвършване на деянието, но ако имате колебания къде е извършено деянието или затруднения да сезирате компетентната прокуратура, можете да подадете сигнал до всяка друга прокуратура. Независимо от местоподаването на сигнала, той ще бъде препратен по компетентност.

Пред органите на МВР можете да съобщите за извършено престъпление по пощата; чрез лично явяване в полицията; по телефона на Европейския телефонен номер за спешни случаи 112 или на телефонния номер за спешни случаи на българската полиция 116; по електронна поща.

Можете да направите Вашето съобщение и устно, като подпишете протокола, който полицията ще състави за явяването Ви и в който ще бъдат отразени изнесените от Вас данни. В този случай имате правото да бъдете приет от полицията в специално предназначено помещение и с Вас да се отнасят с уважение като се има предвид Вашия пол, възраст и престъплението, от което евентуално сте пострадал. Там може да бъдете насочен и към институции или организации, които подпомагат пострадалите от престъпления.

Можете да ползвате услугите на преводач или тълковник безплатно, ако не говорите български език или имате увреждания на слуха или речта. Имате право, но не и задължение, да ползвате услугите на адвокат на собствени разноски, за да изготви сигнала от Ваше или от свое име и да го депозираща пред компетентните органи.

Какво да съдържа сигналът

За да сигнализирате писмено институциите, не е нужно да спазвате определена форма, но е необходимо съобщението да съдържа Ваши индивидуализиращи данни – имена, ЕГН, адрес, телефон – за да могат компетентните органи да се свържат с Вас при необходимост от събиране на допълнителна информация и извършване на действия по разследването (вж. Приложение № 1). Съобщението трябва да е подписано от подателя. Няма значение на какъв език ще бъде написано.

Към съдържанието на сигнала Ви също няма формални изисквания: достатъчно е да изнесете под формата на свободен разказ информацията с която разполагате; не е нужно да конкретизирате какъв е видът на престъплението или правонарушението, което според Вас е извършено. Когато разполагате с конкретна информация или документи или знаете източници, от които могат да се съберат данни или доказателства, е добре да ги посочите в сигнала. Това

ще спести време за проверка и ще позволи на компетентните органи правилна преценка на изнесеното в сигнала.

Не бива, обаче, да посочвате с категоричност конкретни лица като извършители на престъпление, освен ако не сте убедени в авторството им, тъй като противното би могло да доведе до ангажиране на наказателната Ви отговорност за набедяване, ако информацията не се потвърди в хода на проверката или разследването. Не бива, също така, в сигнала да се съдържат обидни квалификации спрямо посочените в него лица, за да не бъдете преследван наказателно за обида или клевета от тези лица.

Принципно възможно е да подадете и анонимен сигнал. Анонимните съобщения не са забранени, но не могат да задължат компетентните органи да предприемат действия, особено ако не са достатъчно информативни, за да позволят извършването на проверка и събирането на информация от други източници.

Срок за съобщаване за извършено престъпление няма, но е добре това да стане в най-кратък срок след като узнаете за извършеното деяние, за да сте в състояние да възпроизведете цялата известна Ви информация и да улесните разследващите.

Примерен текст на сигнал за корупционно престъпление

ДО ПРОКУРАТУРА –

град

СИГНАЛ

от(трите имена), ЕГН

с постоянен адрес..... (град/село, общ., обл., ж.к., ул., №, бл., вх., ет.),

адрес за призоваване:, (посочва се, ако е различен от постоянния)

притежаващ лична карта №, издадена от МВР – град тел:..

УВАЖАЕМИ ГОСПОЖО/ГОСПОДИН ПРОКУРОР,

Обръщам се към Вас с молба, след като се запознаете с изложеното по-долу, да извършите преценка дали са достатъчно данни за осъществен състав на престъпление от общ характер и в случай че прецените, че такива са налице, да образувате наказателно производство срещу виновното лице.

Накратко, ФАКТОЛОГИЯТА ПО СЛУЧАЯ, с който си позволявам да ви запозная, се свежда до следното:

.....
..... (излагат се фактите и обстоятелствата, които сочат на извършено престъпление, при възможност – и лицата, които са ги възприели или биха могли да допринесат за изясняване на обективната истина)

В тази връзка моля да извършите разследване на горепосочените факти и обстоятелства и да направите преценка осъществен ли е състав на престъпление от общ характер.

Моля да бъда уведомен(а) за произнасянето ви.

ПРИЛАГАМ:

1.; 2.; 3.;

(прилагат се писмени документи, които са цитирани в обстоятелствената част на сигнала или потвърждават изнесената фактология; в случай, че не разполагате с такива е възможно вместо приложение към сигнала да посочите източниците на документи или други доказателства, които искате да бъдат събрани)

С УВАЖЕНИЕ: (имена и подпис)

Настоящата публикация е изготвена по Проект BG05/629 „Гражданско наблюдение върху ефективността на прокуратурата да разследва корупционни престъпления“, финансиран по Програма за подкрепа на неправителствените организации в България по Финансовия механизъм на ЕИП 2009-2014 г. (<http://www.ngogrants.bg/>), изпълняван от Сдружение „Програма за развитие на съдебната система“ (ПРСС) съвместно с Прокуратурата на Република България
Публикацията е изготвена от екип в състав:
Д-р Ралица Илкова експерт към ПРСС
Светозара Петкова адвокат, експерт към ПРСС